

יזמות שמרנית בשירות הציונות

בשיח הציבורי הישראלי קיים ואקום באשר לחלופות המדיניות בצילו של "פתרון" שתי המדינות. להתנעת השיח נדרשים דפוסי חשיבה חדשים, בהשראת דרכי הפעולה המנחות יזמים טכנולוגיים

כלי מרכזי להתמודדותה של מדינת ישראל עם סוגיות קריטיות לקיומה הוא שיח ציבורי ענייני, שנגזרות ממנו פעולות אפקטיביות לביצוע בכל אחת מסוגיות הליבה אשר יכריעו את עתידו של המפעל הציוני. אולם בסוגיה המדינית ובסוגיית מערכת היחסים בין האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל לאוכלוסיית ערביי ישראל בכלל וערביי יהודה ושומרון בפרט – נראה כי השיח הציבורי קופא על שמריו, שלא לומר סובל מוואקום. מטרתו של שיח ציבורי בתחומים אלה צריכה להיות הגדרה אמיצה ונטולת מורא של יעדים ודרכי פעולה, אולם אנחנו עושים זאת מעט מאוד, אם בכלל. זה היה נכון לפני שלושים שנה ויותר, כאשר נושא "המדינה הפלסטינית" עמד במוקד השיח הפוליטי, וזה נכון אף יותר היום. בתום עשור שבו סוגיות כלכליות והעיסוק "בחיים עצמם" הם שעומדים במרכז, הנושא המדיני מקבל חשיבות משנית, והסיכוי שיזכה ליחס ענייני בציבור הרחב הצטמצם עוד יותר.

כפי שמאמר זה יציג, הסכר האדיר המונע את שצף הפולמוס הנדרש בתחום הוא ההתעסקות הכמעט בלעדית בהסדרה מדינית בצל הדומיננטיות הלא מוצדקת של "פתרון" שתי המדינות כחלק מהשיח בנושא. עד כה קנתה לה גישה זו אחיזה בלעדית ובלתי-מעורערת בתודעתו של כמעט כל ישראלי או יהודי בתפוצות. קיימות אומנם גישות והצעות שונות, אולם אף אחת מהן לא זכתה לדיון ציבורי משמעותי ונרחב, ודאי שלא בהיקף דומה.

התבוננות במציאות דרך פריזמה פשטנית של הסדרה מדינית היא בעייתית, מכיוון שהיא מציגה רק שתי חלופות להתקדמות (מדינה אחת או שתיים) שחייבים לכאורה

ליאור זטלאוי הוא יזם היי-טק, איש תוכנה, מרצה ויועץ טכנולוגי להגנה בסייבר, המתמחה במחשוב ענן. בוגר תוכנית הדוברים של ארגון 'ישראל שלי'.

להכריע ביניהן כאן ועכשיו – ובשתייהן פגמים ניכרים אם ימומשו כרגע. הצעת שתי המדינות בפרט גוררת התעסקות יתר ב"פתרון" על חשבון ניתוח המצב הקיים והגורמים לו, וכתוצאה מכך מונעת עיסוק ראוי בסוגיות כגון זכויות אדם, שגשוג כלכלי או ביטחון. חמור מכך: גישת שתי המדינות מתיימרת להתוות מדיניות בנושאים הנוגעים בתשתית הקיומית של המפעל הציוני לא על בסיס עובדות ובחינה ביקורתית של המציאות – אלא מתוך שאיפה כמעט ילדותית לאידיאה. בשל המעמד הבלעדי שאליו הגיעה גישת שתי המדינות בחסות התקשורת והאקדמיה, גישות אחרות כלל אינן נשמעות. למען האמת, בעודי מחבר שורות אלו כבר התחלתי לדמיין את מאמרי התגובה המתייגים אותי – המתנגד לפתרון שתי המדינות – כ"פשיסט", וזה עוד לפני שסיימתי את ההקדמה.

שנת 2020 הייתה שנה דרמטית, ולא רק בהקשר של מגפת הקורונה, הקורבנות שגבתה והשלכותיה החברתיות, הכלכליות והפוליטיות לטווח של שנים קדימה. האירועים המדיניים במזרח התיכון, שנדמה כי הם מתקבלים כאן באדישות יחסית, עשויים להתברר ברבות השנים כדרמטיים לא פחות. השנה החלה בפרסומה של עסקת המאה, המשיכה בהסכמי אברהם שהביאו לנורמליזציה בין ישראל לאיחוד האמירויות והסתיימה בהסכמי נורמליזציה נוספים עם סודאן ומרוקו. את הפוטנציאל של המומנטום שנוצר, עדיין קשה להעריך במלואו. עם סיום השנה עלינו להיות ערים להזדמנות האדירה העומדת בפנינו למסגר מחדש את הדרך שבה אנחנו תופסים את יחסיה של מדינת ישראל עם הציבור הערבי שבין הירדן לים התיכון ומדברים עליהם, ואת הדרך שבה מעצבת מדינת ישראל את ריבונותה.

גישת היזמות השמרנית היא היום האורים והתומים של היזמות הטכנולוגית, ממשרדי הסטארט-אפים בשדרות רוטשילד ועד אלו שבעמק הסיליקון. במאמר זה אציג אותה ואסביר כיצד אפשר להשתמש בה לניתוח המציאות המדינית באזור ולהתוויית דרך אפקטיבית לשינויה.

אנו זקוקים לשיח רענן, מבוסס יעדים ומעוגן במציאות, כדי לשבור את תקרת הזכוכית המנטלית שתחתיה אנו שבויים כחברה, ולכוון את כולנו לפעולה מדידה ומדודה שתביא לשיפור הדרגתי – במקום לחכות בעיניים כלות לפתרון דאוס-אקס-מכינה שיפציע יום אחד. כעת, עם יציאתו של טראמפ מהבית הלבן, יותר מתמיד, עלינו להתנער מהנאיביות ולתפוס את שור המציאות המדינית בקרניו כדי לעצב את עתידנו בבית הלאומי שלנו.

יזמות שמרנית - האומנם?

במאמר "יזמיים, מפוכחים וקהילתיים" שנכתב לגיליון המיוחד של השילוח לרגל כנס השמרנות הישראלית באייר תשע"ט, הפריכה ליאת נטוביץ-קושיצקי את הפרדוקס

הקיים לכאורה בין היותה של החברה הישראלית שמרנית באופייה לבין הצלחותיה של ישראל בתחום ההיי־טק והיזמות והתואר המוצדק שרכשה לעצמה, "אומת הסטארט־אפ". טענתה היא כי לא רק שאין סתירה בין הדברים אלא שאין זה מקרה שרוח יזמית צומחת דווקא בתוך חברה שמרנית.

כדי להבין כמה היא דייקה, צריך להכיר ולו במעט את זירת יזמות הטכנולוגיה המודרנית. ב־2011 פרסם היוזם אריק ריס ספר ושמו "The Lean Startup" המציג פרקטיקה ותפיסת עולם שהמונח הטוב ביותר לתארן הוא "יזמות שמרנית". ריס גורס כי על היוזם להיות מציאותי ככל האפשר ולדרוש היוזן חוזר מהשטח בטרם ישקיע משאבים נוספים במיזם שלו. ספר זה, הפילוסופיה והשיטות המוצגות בו ומונחים רבים שנגזרו ממנו, הפכו מאז פורסם לנחלת הכלל בעולם היזמות, ואפשר לומר כי כמה מהם קיבלו מעמד של קלישאות, עד שתהיה זו יומרה מעליבה מצד איש היי־טק להניח שעמיתו לא בקיא במשמעותם. ראוי לציין כי ריס אומנם העלה את הפופולריות של רעיונות אלה, אך הם אינם חדשים כלל ועיקר, והרוח שמאחוריהם הופיעה בעבודות שקדמו לספרו.¹ עם זאת, לעולם המונחים שריס טבע ולחבילה שבה עטף רעיונות אלה, הייתה בהחלט תרומה אדירה בהפיכתם לנחלת הכלל.

מיזם טכנולוגי בא לעולם כדי לגשר על פער שקיים בו – כאב או צורך שאינם נענים או נענים בדרך שאינה מספקת, מפני שהשחקנים בשוק לא מעוניינים להשקיע בפתרון, או מקובעים בפתרון אחד מסוים. היוזם הטוב מאמין כי בעתיד (ובתקווה, בעתיד הלא רחוק) יהיה למענה איכותי לאותו כאב ערך גבוה מאוד, ועל כן כדאי להשקיע בפיתוח טכנולוגיה טובה יותר מאלו הזמינות היום בשוק.

בעשייה זו קיימים לא מעט סיכונים. אין ודאות בכך שהמגמות שהיזם מזהה בשוק אכן יתפתחו על פי תחזיותיו, איש לא מבטיח ליזם שהטכנולוגיה שהוא מציע אכן תאומץ, אין שום ערובה לכך שהצורך שהוא מבקש לענות עליו אקוטי דיו כדי שהצרכנים יאותו לבחון פתרונות חדשים בעבורו, ולבסוף, גם היכולת של היוזם וצוותו להוציא את המוצר מהכוח אל הפועל מוטלת בספק, שכן לרוב אין מדובר בחברה מבוססת ומנוסה, אלא באנשים שזה עתה חברו כדי לפעול יחד.

אִי־היכולת של רבים מהיזמים ומהמשקיעים לנהל את הסיכונים הללו כנדרש, מביאה לכך שרוב המיזמים הטכנולוגיים החדשים נכשלים.² התפיסה המודרנית הרווחת נדרשת בדיוק לעניין זה. כיום ברור כי יזם בראשית דרכו ישקיע את מרב זמנו בטעויות ובניסיונות לאמת תזות שיתבררו בסופו של דבר כלא נכונות. ככל שיושקעו בתזות הללו פחות משאבים – כך תוכלנה להיבחן יותר תזות. בתזות המוצלחות – קרי, אלה שקיבלו חייו מהשטח ואפשרו ליזם ללמוד על צרכים אמיתיים ודרכי פעולה אמיתיות של הלקוחות הפוטנציאליים שלו – יוכל היוזם להשקיע משאבים נוספים. כך הנוק הפוטנציאלי למשאבים מצטמצם והרווח מהצלחה עולה.

העקרונות המובילים גישה זו הם התרכוזות מרבית בבעיות ובצרכים של הלקוח והיקשרות מינימלית, רגשית או מקצועית, לפתרון ששואפים להביא לשוק. היזם פועל לאורו של חזון המבוסס על ערך שהוא מאמין בו, אולם הפעולות שהוא מבצע הן ממוקדות, מדודות ומדידות. הוא מוכוון לחלוטין על ידי החיווי מהשטח, ויכול לשנות את אסטרטגיית הפעולה שלו תכופות (וככל הנראה יעשה זאת). כמו כן, מכיוון שהפעולות שהוא מבצע קטנות, סיכויי ההצלחה שלהן גדל; יהיה קל יותר ללקוחות שלו לאמץ את המוצר, המסר השיווקי שלו יהיה ברור וממוקד יותר, וסיבוכיות הייצור והשימוש במוצר ירדו דרמטית. העובדה שהוא מטפל בנישה מסוימת ולא מנסה להרתיח בבת אחת את כל האוקיינוס, נותנת לו יתרון אדיר.

מונח מפתח שנטבע בהקשר זה הוא MVP (Minimum Viable Product). זהו התוצר המינימלי שהיזם ייצר כדי לאמת או לשלול את התזה שלו לגבי השוק. פעמים רבות MVP כזה אפילו לא צריך לכלול טכנולוגיה חדשה. למשל, אם יזם רוצה להציע שירות חדש, דרך טובה לבחון את תגובת השוק לשירות החדש היא לבנות ולקדם עמוד נחיתה – אתר אינטרנט מינימלי שמספק רק מידע לגבי ההצעה ואפשרות להירשם לשירות תיאורטי (שיוצע בעתיד כמובן). אחוזי הרישום מתוך כלל המבקרים בעמוד לאחר קידומו יכולים לשמש חיווי איכותי מאוד לגבי הצלחת השירות, והמידע הזה זמין ליזם ללא השקעה בפיתוח השירות. אפשרות נוספת הזמינה ליזם היא לבצע דינאמית את הפעולות שהטכנולוגיה מיועדת לבצע אוטומטית, בלי להשקיע ולו שקל חדש אחד בפיתוח הטכנולוגיה עצמה, כדי לראות כיצד לקוחות יצרכו את התוצאה. אלו דוגמאות קיצוניות, אך הן ממחישות את העיקרון של השקעה מינימלית לצורך למידה וקבלת אישור או הפרכה לתזה.

אם הניסוי נשא פירות והובהר כי אפשר ליישם את הפתרון בקנה מידה גדול יותר, היזם ירצה להשקיע משאבים רבים יותר כדי לבחון את המוצר בקרב לקוחות נוספים או להוסיף יכולות למוצר הראשוני שלו, ולהרחיב בעקביות את האפקטיביות של הפתרון ואת נתח השוק שלו. אם הניסוי לא הצליח, היזם נערך מחדש ומתכנן ניסוי אחר. היכולת של היזם לבצע תהליך זה בצורה איכותית פעמים רבות ככל האפשר, היא הקובעת את עתידו. תפיסה זו של "לבנות, למדוד, ללמוד" היא הסטנדרט היום בעולם היזמות, וליזם שלא פועל על פיה יהיה קשה מאוד לעמוד מול משקיעי הון-סיכון ולקבל את תמיכתם. בלי תוצאות מוכחות של כמה ניסויים כאלה, או לפחות הצהרה ברורה לגבי הניסויים שהוא מתכוון לבצע, הסיכון של השקעת הון במיזם ייראה גדול מדי ובצדק.

בתעשיית ההייטק נראה כי הבינו שגישה מצליחה של סטארט-אפ חייבת להיות מחוברת למציאות. אם כך, מדוע שגישה זו לא תתאים לניתוח המציאות המדינית שלנו? אם משאב נפוץ כמו הון-סיכון מנוהל היום בחרדת קודש תוך יישום השיטה הזו, מדוע, כפי שנראה בהמשך, איננו מביעים שאט נפש כלפי פעולות מסוכנות לאין

שיעור שנעשות בחבל הארץ היחיד שבו יכול העם שלנו לממש את ההגדרה העצמית שלו?

מעניין לראות כי הדוגמה שהביאה נטוביץ-קושיצקי במאמרה לכישלון מפואר שנגרם בשל חוסר קשר עם המציאות הוא זה של חברת בטר פלייס. בין השאר נאמר בו כי "בטר פלייס גדלה מהר מדי ולא הייתה מחוברת לשטח", וכן כי "המטרה האוטופית-משהו – הפיכתה של ישראל למובילה בתחום המכוניות החשמליות תוך שנים ספורות – היא שהובילה את החברה, ולא הצורך של הקהל הישראלי. גישה שמרנית יותר המביטה במציאות נכוחה הייתה מבינה שהצורך העיקרי של הנהגים בישראל הוא עלות זולה יותר של מכוניות ודלק". כפי שמצוין במאמר, אחד התומכים במייסד בטר פלייס שי אגסי היה נשיא מדינת ישראל דאז, שמעון פרס ז"ל, אותו אדם שחזון אחר שלו היה אחד המנועים החשובים ביותר לקידום "פתרון" שתי המדינות שבו נדון בהמשך מאמר זה.

מנגד, אחד הפוליטיקאים המקדמים כבר שנים רבות גישה שונה בתחום המדיני הוא יום מצליח מתחום ההיי-טק העונה לשם נפתלי בנט. בנט יכול להתגאות באקזיט של חברת סאיוטה שהקים, שנמכרה לחברת RSA תמורת 145 מיליון דולר,³ וחברה אחרת שניהל, סולוטו, שנמכרה ל-Asurion תמורת 130 מיליון דולר.⁴ לא מפתיע לגלות שחלק מהפילוסופיה העסקית של בנט, כפי שהיא מתבטאת בספרו "אקזיט" הוא: "מאוד חשוב לצמצם ככל האפשר את תכולת המוצר הראשוני כדי להגיע לשוק מהר ובזול".⁵ מיותר לציין כי הצעדים שהציע בנט בגישה המדינית שלו ("תוכנית ההרגעה"⁶ משנת 2012) מסוכנים פחות וגם שאפתניים הרבה פחות מאלה שמציעים חסידי "פתרון" שתי המדינות.

הכיבוש משחית? ה"פתרון" משחית הרבה יותר

כמי שעסק רבות במוצרים טכנולוגיים, ראשית עליי להחמיא לאחראים ליחסי הציבור של "פתרון" שתי המדינות על הצלחה מיתוגית מהשורה הראשונה. אם נסתכל על הצעה זו כמוצר זמין בשוק הרעיונות, ניווכח כי הוא הגיע למעמד שמעט מאוד מוצרים במעט מאוד תחומים מצליחים להגיע אליו. לא משנה אם אתה נבחר ציבור, עיתונאי, איש אקדמיה או אזרח מן השורה, ולא משנה מה העמדה הפוליטית הכללית שלך, כאשר אתה נדרש לגבש עמדה בנושא ההסדרה ארוכת הטווח של המצב המדיני של ישראל, לרוב תשאל את עצמך, "האם אני בעד או נגד מדינה פלסטינית?". במצב זה, בין שאתה מחסידיו של הרעיון ובין שאתה ממתנגדיו הגדולים, עליך בראש ובראשונה להתייחס לרעיון הזה ובעצם כך להכיר בקיומו. מדובר במיתוג חזק ביותר שמרבית מנהלי השיווק בעולם יכולים להתקנא בו.

בואו נבחן דוגמה אחת המייצגת את הלך הרוח של הציבור הישראלי בנושא. במסגרת

ריאיון שהתקיים במארכס 2019 עם מזכיר המדינה האמריקני מייק פומפאו,⁷ פתחה יונית לוי את שאלותיה לגבי "עסקת המאה" הצפויה לא בשאלה שממנה יובן כיצד האמריקנים תופסים את עמדות שני הצדדים; לא בשאלה לגבי דרך הבנת מזכיר המדינה את שורש הפער שבין הישראלים לפלסטינים; לא בשאלה לגבי היעדים שהאמריקנים מציבים לתוכנית – ואף לא בשאלה לגבי סוגיות קריטיות כמו הכלכלה באזור, זכויות האדם של הפלסטינים, האינטרסים הביטחוניים של ישראל או עתיד ההתיישבות היהודית ביהודה ושומרון. השאלה שבה בחרה לוי לפתוח את הדיון ב"עסקת המאה" היא "האם מונח 'פתרון שתי המדינות' יופיע בתוכנית הסופית?", קרי כל השאלות שנזכרו קודם הן משניות; מה שחשוב הוא המבנה הפוליטי שיוצע ליישום בסופו של דבר.

פומפאו בתשובתו לא עסק במבנה המדיני שהאמריקנים מתכוונים להציע (ולו מפני שכנראה לא היה יכול לחשוף פרטים מהתוכנית באותו זמן) ובאופן מעורר הערכה, דיבר על היעדים הקונקרטיים של הממשל האמריקני ביחס לסיטואציה, גם אם ממעוף הציפור. לדבריו, "אנחנו מעוניינים בחיים טובים יותר בעבור העם הפלסטיני" ו-"אנחנו רוצים להביא לשלום בין ישראל והפלסטינים". לוי בתגובה התעקשה לדון במבנה המדיני שאליו חותרים האמריקנים ואמרה שאם מדובר ב"אוטונומיה", הפלסטינים אפילו לא יגיעו לשולחן המשא ומתן. פומפאו ענה כי הוא "מלא תקווה" שבהסתכלות על פרטי התוכנית יוכלו צדדים שונים הבוחנים אותה לומר כי "יש פה דרך מחשבה שעל בסיסה נוכל לבנות ולהמשיך הלאה", ברמיזה אולי להיגיון שהתוכנית מציגה בניגוד להתמקדות במבנה המדיני כפתרון. הלוואי שבכך זה היה נגמר. אולם בתגובה לדבריו, בפעם השלישית בפרק זמן של פחות מ-150 שניות, התעקשה לוי לקבל תשובה על הקמתה של ישות ריבונית ערבית ושאלה: "אבל האם התוכנית תיבנה בחזון המדיניות ההיסטורית של ארה"ב של שתי מדינות, או שזה יהיה משהו שונה לחלוטין?". פומפאו הפעם רק ענה בנימוס אמריקני מחויך: "תצטרכי לחכות ולראות".

בלי קשר לעמדתה הפוליטית של לוי, שאינה ידועה לי, יש לשים לב כי מדובר באישה הנחשבת לעיתונאית בכירה בישראל, המנהלת ריאיון בערוץ מסחרי שהצלחתו תלויה ברייטינג. מכאן שמדובר באירוע המשמש עדות מייצגת למצב הזוי שבו השיח הציבורי בישראל נוהג באובססיה כלפי כינון של מדינה פלסטינית ומגיע לעימות (אומנם מעודן) עם גורם צד שלישי (הממשל האמריקני) הנוהג בשכל ישר ועוסק בהגדרת שורשי הבעיה, אפיון יעדים ריאליים להשגה וניסוח דרך חשיבה שתוביל לשיפור המצב. לצערי, קשה לי לומר כי זוהי עדות חריגה לרדידות השיח בנושא בחברה הישראלית.

בדברי על המחיר הכבד שגבה השיווק האגרסיבי של תפיסה זו מעם ישראל, אני נוהג תמיד חרדת קודש שאין דוגמתה; שכן בראשו ניצבים מאות רבות (אם לא אלפים) של נרצחים ושנות טרור איומות שעברו ועדיין עוברות על רבים מתושבי מדינת

ישראל.⁸ אולם נזק נוסף שהשלכותיו לחלוטין אינן זניחות, הוא הקיפאון המחשבתית הכבד המושת על הציבור הישראלי. קיפאון זה חסין גם בפני מצבים שבהם תסמיניה השליליים של תפיסה זו מתפוצצים לציבור בפנים.

תוצאתו היא הפיכת השיח הקיומי בנושא הזה לדיון חד-ממדי הנסוב כולו סביב סוגיית ההסדרה המדינית. מצד אחד מקובעת בציבור האשליה שגבול שברירי על כביש שש יביא למציאות של "אנחנו כאן והם שם" ומן הצד השני כל הצעה אחרת למציאות בת-קיימא בטווח הארוך מתויגת כ"אפרטהייד", "פשיזם" או לחלופין הפיכתה הבלתי נמנעת של ישראל למדינה דו-לאומית. ההוצאה של דרכי פעולה אחרות מתחומי השיח המקובל דיכאה במשך שני עשורים וחצי את השיח הציבורי הרעיוני בתחום המדיני והפכה אותו למונופול הנשלט על ידי גישה כושלת ומדממת, עם מעט מאוד יוזמה ורוח חדשנות. בצל מציאות זו, החברה שלנו הוכפפה לגחמות ולאיינטרסים של הקהילה הבינלאומית.

יתרה מזאת, התלות הדרמטית הזו ב"פתרון" קסם, שברגע שיופיע יגאל אותנו מהתסבוכת שאנחנו נמצאים בה, הביאה לכך שאנו מטילים את האחריות הבלעדית למרקם החיים בין האוכלוסיות על חברי ממשלת ישראל, אף שהמרחק בין רמאללה לירושלים, או בין טול כרם לנתניה אינו יותר מכמה דקות של נסיעה.

ריקון השיח הציבורי מתוכן בנושא כה מהותי לאסטרטגיה המדינית של מדינת ישראל ולאופייה, הוא לא פחות מפשיטת רגל אינטלקטואלית. מצב זה מנע ממדינת ישראל גישה להון האנושי האדיר הטמון בציבור שלה, היהודי והערבי, בבואה להתמודד עם אחד האתגרים הגדולים ביותר הניצבים בפניה. את המציאות הזו אנחנו חייבים לשנות.

"פתרון" מקסימום במקום צעדי מינימום

הסדרה מדינית היא מהלך דרסטי שכרוכים בו סיכונים אדירים אשר יש לנהל ברמות שונות. נמחיש אמירה זו דרך בחינת הצעת שתי המדינות אשר לדומיננטיות שלה בתודעה כאמור קשה מאוד להתכחש. אפשר אגב לערוך ניתוח דומה גם להצעת המדינה האחת, שאף היא יכולה להיחשב צעד קיצוני – אולם נשאר מלאכה זו להודמנות אחרת.

על פי גישת שתי המדינות, מציאות בת-קיימא שבה מדינת ישראל היא יהודית ודמוקרטית מחייבת את קיומה של ישות ריבונית נוספת בתחום הגיאוגרפי הקטן שבין הירדן לים, שבה יזכו הפלסטינים להגדרה עצמית. קיימות גרסאות שונות לפתרון זה, והן היו בסיס למשא ומתן עם הפלסטינים במופעים שונים מאז תחילת שנות התשעים וכן ביוזמות שונות אחרות. עמדת המוצא בשיח, בפרט בחוגי השמאל כמובן, היא לא רק שמדובר בפתרון טוב במידה כזו או אחרת, אלא שמדובר בפתרון

היחיד? מיותר לציין כי הגעה לשולחן המשא ומתן תוך הצהרה על פתרון אפשרי אחד ויחיד מציבה את מדינת ישראל בפוזיציה בעייתית מאוד.

אולם הסיבה שאני מתייחס לגישה זו כ"פתרון" מוסגר במירכאות היא שמדובר לכל היותר ביצירת מציאות חדשה, שעל פי בחינה אמפירית של אירועי העבר, לא רק שלא תפתור שום בעיה, אלא אף תייצר אוסף של בעיות נוספות. היא לא תתקן ולו במעט את שורשיו של המצב שבו אנו נמצאים, הגורמים לאלימות ולמתחים, ואף לא את העוולות המוסריות שמתקיימות היום באזור כלפי שני הצדדים. ראה פשוטה לטענה זו היא העובדה שבגרסאות של גישה זו שעליהן דובר עד השנה שעברה (את "עסקת המאה" שבה נדון בהמשך איני מכליל ברשימה זו), נדרש פינוי בכוח של יהודים מבתיים כדי לייצר אזור נקי אתנית לטובת המדינה הפלסטינית. אם אכן תקומתה של המדינה הפלסטינית תביא את השלום המיוחל, מדוע לא יוכלו יהודים לחיות תחת ריבונות ערבית? מדוע נדרש מחיר כה רב? האין בישראל ערבים מוסלמים החיים תחת ריבונות יהודית?

אם הגישה הפרקטית לזמנות אשר תיארנו קודם יכולה להתאפיין כ"גישת מינימום", צעדים מסוג זה יכולים להתאפיין רק במונח "גישת מקסימום". במקום לבקש מהציבור הישראלי ומהממשלה שהוא בוחר לבצע את הפעולה האפקטיבית הקטנה ביותר שעולה על הדעת כדי להביא לשיפור כלשהו של המציאות, נדרשת ממשלת ישראל כבר בנקודת הפתיחה לעשות את הוויתור המקסימלי, בתקווה שהנחות היסוד שלה יתבררו כנכונות.

זאת ועוד, הצעדים שמדינת ישראל מתבקשת לבצע אינם רק מקסימליים במהותם; רובם אף אינם הפיכים, או לפחות אינם הפיכים על ידי ממשלת ישראל בלבד. כדי להקים מדינה פלסטינית בקונפיגורציה המתוארת ב"תוכניות השלום" הללו, נדרשת מדינת ישראל לייצר אזור נקי אתנית מיהודים – פעולה שישאל לצערנו כבר התנסתה בה בגירוש מגוש קטיף ב-2005 (הידוע בכינויו "ההתנתקות"). גם אם פעולה זו יכולה תיאורטית להיות הפיכה, שכן ניתן ליישב את האזורים הללו מחדש, הכתם המוסרי והחברתי שפעולה מסוג זה מותירה על החברה אינו מחיק. יתרה מזאת: הקמה של מדינה המקבלת מעמד בינלאומי וזכות לשלוט בגבולותיה ולהתחמש כרצונה – תוך ויתור על הזכות לריבונות מצד ישראל – היא מהלך שאי-אפשר לבטל אותו, ולא משנה אם המציאות תשתפר או תיעשה גרועה יותר.

לבסוף, בניגוד לגישה שעליה דיברנו קודם, הדוגלת בהתנהלות מציאותית חסרת פשרות, תוך למידה מקסימלית מהשטח – כל בחינה של הנתונים העולים אמפירית מהשטח בעקבות מה שכבר ביצענו ברוח "פתרון" שתי המדינות, מעידה כי פעולות נוספות מסוג זה לא ייטיבו את המצב, אלא רק יזיקו. אלה שאמרו לנו כי עזה תהפוך לסינגפור אחרי הגירוש מגוש קטיף, צריכים לתת היום את הדין בפני תושבי

הדרום על איום הרקטות המתמיד ושלוש מבצעים צבאיים נרחבים בעשור אחד. אלה שאמרו לנו כי ייבוא של ארכי-מחבל מתונים כדי שיוביל את הנהגת הערבים-הפלסטינים הוא מהלך שיקדם את השלום, צריכים לענות למשפחותיהם של מעל לאלף נרצחים שגבו הסכמי אוסלו. אלה שטענו כי קבלה של הלאומנות הפלסטינית תביא לשינוי ביחסה של הנהגתה כלפי ישראל, עדיין צריכים להוכיח כי זו אכן מכירה בזכות הקיום של המדינה היהודית. ואלה שעדיין טוענים שכדאי להמשיך בקו זה, ובכך, הם כנראה צריכים לקרוא את "The Lean Startup".

למען האמת, קשה לחשוב ולו על דבר טוב אחד, לרבות מעמדה הבינלאומי של ישראל שהתחזקותו הייתה אמורה להיות גולת הכותרת של תהליך זה, שהרווחנו כתוצאה מוויתורים על שטחים ומתן הרוח הגבית לארגונים אשר שאיפתם היחידה היא למחות אותנו מעל פני האדמה. אם כל הקורבנות שעשינו היו בגדר ביצים שצריך לשבור כדי להכין חביתה – איפה החביתה?

כשחזון גורף פוגש מציאות בועטת

בספרו 'המרדף אחרי צדק קוסמי' קבע תומס סואל כי "ככל שהחזון גורף יותר כך נדמה שהוא מסביר דברים רבים יותר, וככל שהסבר שלו מספק יותר מבחינה רגשית כך מתחזק רצון תומכיו לגונן עליו מפני גחמותיהן של העובדות".¹⁰

קיימות תיאוריות שונות לגבי הגורמים לכך שמרבית חסידי גישת שתי המדינות דבקים בעמדתם למרות האמור בפרקים הקודמים. ייתכן שמדובר בכמיהה מנותקת מהמציאות לאוטופיה או בשאיפה ליצור מצב שבו האחריות על העוולות האזרחיות שמתרחשות ויתרחשו ביהודה ושומרון לא תהיה מוטלת עלינו אלא על ישות מדינית אחרת, כאילו מצב זה יהפוך אותן לפחות נוראות. ייתכן כי אף מדובר ברצון אידיאולוגי לבצע סגרציה גזעית שהם מתביישים לחשוף בפומבי. בכל מקרה, ככל הנראה קיים "צדק קוסמי" כלשהו, לפי הגדרתו של סואל, שאליו הם נושאים עיניים, שלא מאפשר לעובדות לבלבל אותם. בשל הרוויה של השיח לגבי מדיניות זו בציבוריות הישראלית, נגזרות של "צדק קוסמי" נעשו חלק בלתי נפרד מהשיח וממששות מכשול בשינויו.

להלן נציג כמה עמדות פשוטות המנוגדות למיתוסים שפשטו בתפיסה שלנו לגבי המציאות המדינית באזורנו. הדבר הכרחי כדי שנבין מדוע לא חסרה לגיטימציה מוסרית להימנעות מביצוע מהפכה לא מבוקרת ואפשר בהחלט לפעול להשגת שיפור קטן והדרגתי אך אפקטיבי.

ערכים חשובים (הרבה) יותר מדמוגרפיה

המתנגדים נחרצות להחלת החוק הישראלי על כל שטחי יהודה ושומרון ולהצעת מסלול אזור או תושבות ישראלית לכל הערבים-הפלסטינים החיים שם, לרוב

שולפים את הקלף הדמוגרפי לביסוס טיעון זה. לא רק שאין ממש בטיעון זה, הוא אף מעיד על סדר עדיפויות לקוי בבחינת מציאות אזרחית. בעיניי, החלת החוק הישראלי על כל יהודה ושומרון אכן אינה מהלך רצוי כרגע, אולם דמוגרפיה אינה הסיבה לכך.

גם אם בדרך פלאית, לאחר החלת החוק הישראלי על יהודה ושומרון, כלל האוכלוסייה הערבית באזור תסכים לעבור מסלול אזרח ומשרד הפנים ינפיק לכולם תעודות זהות – ההערכות הריאליות הן שבאוכלוסיית ישראל המורחבת יהיה רוב של 65.5% יהודים.¹¹ אומנם מדובר בשינוי גדול דמוגרפית, אבל עדיין קיים רוב יהודי ניכר, ומניתוח של מגמות פירון והגירה יהודית וערבית אפשר להעריך שעם הזמן הוא אף יגדל. בהנחה (שתכף נבין כמה היא מופרכת) שמסלול אזרח אכן יכיל הכרה אפקטיבית בערכיה של מדינת ישראל (מרכיב טבעי ממסלול אזרח בכל מדינה) – קרי, כל מתאזרח יכיר במדינת ישראל כיהודית ודמוקרטית ויתחייב לעמוד בחובותיו כאזרח – אין שום מניעה שישראל תמשיך להתקיים כבית הלאומי של העם היהודי.

אולם מהלך כזה הוא בלתי אפשרי בשל הפער בתשתית הערכית בין האוכלוסיות השונות. המשמעות של יצירת חברה אחת ובה פרלמנט אחד וחוק אחד היא שיהיה עלינו לחוקק יחד, וחשוב מכך – לאכוף, חוקים וכללי התנהגות והתנהלות בכל תחומי החיים האזרחיים. מבט בשטח יבהיר עד כמה קשה להאמין שמהלך כזה יישא פירות. הפערים הקיימים בין החברה הישראלית לחברה הערבית-פלסטינית בהיבטים של זכויות אדם וזכות קיומו כיהודים בארץ ישראל הוא אדיר, וחוק הוא תוצר של ערכים המוסכמים על מרבית בני החברה שקבעה אותו, לא להפך.

נורמליזציה בערכים הנמצאים בבסיסן של שתי החברות היא מרכיב קריטי לדו-קיום, ולו הבסיסי ביותר. בלעדיה, ניסיון ליצור חוק אחד ולאכוף אותו על כולנו יהיה בבחינת מיטת סדום שבמקרה הטוב יביא לאנרכיה ובמקרה הרע יגרום למלחמת אזרחים.

לפני שנשאף לייצר היתוך תרבותי בין החברה הישראלית לחברה שכיום מכירת אדמה לישראלי בה היא עבירה שעונשה מוות, עלינו להגיע למצב שבו מתקיימת אכיפה בתחומים כמו אחזקת נשק, בנייה לא חוקית וחוקי תנועה, באזורים שלפחות רשמית נמצאים כבר היום בריבונות ישראלית, כמו אום-אל-פחם או רהט.

הפרדה גזעית היא מכשול לשלום, לא בסיס לשלום

תארו לעצמכם שהייתם שומעים על מדינה כלשהי בעולם, רחוקה וקטנה ככל שתהא, שכדי להקימה בוצע בשטחה טיהור אתני מיהודים. יהודים לא הורשו לגור בשטחה ואף לא להיכנס לתחומיה בלי להסתכן בחייהם. ההיגיון מסרב לקבל את הרעיון שאזרחי ישראל, ודאי היהודים שבהם, יסכינו להשלים עם קיומה של מדינה כזו. אולם ההצעה כי מדינת ישראל לא רק תכיר במדינה כזו, אלא אף תפעל להקמתה בחצר

האחורית שלה, ותבצע בעצמה טיהור אתני – מתקבלת בשוויון נפש בחלקים לא מבוטלים בציבור הישראלי.

בנימין נתניהו בעצמו השתמש באבחנה זו ממש בקליפ שפרסם בשנת 2016.¹² בדבריו ציין כי בדיוק כפי שהערבים-ישראלים אינם מכשול לשלום אלא אינדיקציה לקיומו של שלום, קשה להבין את הגישה האומרת כי יהודים החיים בתוואי שטח שמיועד לכאורה להיות בריבונות ערבית הם מכשול לשלום. או במילותיו שלו: "ממתי צרות אופקים מהווה בסיס לשלום?"

אין אחיזת עיניים גדולה מהטענה כי הקמת מדינה כזו בתוואי שטח המשיק לכל מרכז מדינת ישראל היא "שלום". אם השאיפה היא להסיר את ההגבלות המדיניות העיקריות הקיימות היום על הערבים-פלסטינים – מדינה כזו תוכל לקלוט לשטחה פליטים וצאצאי פליטים ערבים-פלסטינים מכל המזרח התיכון אשר שאיפתם האמיתית היא להגיע לחיפה ולעכו, ונוסף על כך, היא תוכל להחזיק צבא ללא הגבלות. תקומתה של מדינה כזו תהיה סופו של המפעל הציוני – הן בשל איומים ביטחוניים שיהיה כמעט בלתי אפשרי להתמודד איתם, הן מהבחינה הדמוגרפית, שכן קשה מאוד להתמודד מול פלישה אזרחית דרך גבול רעוע עם מדינה שיש בה כלכלה נחשלת.

המציאות שאליה אנחנו חייבים לחתור לא מתירה לנו להעלים עין משאיפתם של הערבים-הפלסטינים למחוק את קיומה של ישראל כביתו הלאומי של העם היהודי. אשליית הסגרציה הגזעית כבסיס לשלום כרוכה לא רק בעוול וכאב נורא ליהודים המגורשים מבתיהם בחסות מילים נקיות כמו "היפרדות" או "התנתקות", אלא גם במלכודת איומה ובפרדוקס שקשה להבין כיצד אדם בר-דעת יכול לקבל כהצעה רצינית.

אפרטהייד, דמוקרטיה ומה שביניהם

פתרון המעמד האזרחי של הערבים-הפלסטינים מקבל עדיפות עליונה בשל תפיסה שלפיה המצב הנוכחי, שבו הם מנהלים את ענייני הפנים שלהם אך מוגבלים על ידי מדינת ישראל בתחומי ביטחון ומעבר גבולות ואינם יכולים להצביע לכנסת ישראל, הוא מצב שאין להשלים איתו בשום אופן. יש המגדילים לעשות ומכנים זאת "אפרטהייד" או "פשיזם". ובכן, זה לא המצב.

מצב שבו בשטחים גיאוגרפיים שונים שנמצאים תחת ריבונות אחת קיימות מערכות חוק שונות ומידות שונות של השפעה על הממשלה הריבונית, הוא לא מושלם, אבל הוא לא בלתי נסבל בכל מצב. למען האמת, מצב כזה ממש מתקיים במדינה קטנה וצעירה הקרויה ארצות הברית של אמריקה. לא רק שיש בה עשרות אזורים גיאוגרפיים שונים, שלתושבי כל אחד מהם מידת השפעה שונה על הממשל הפדרלי (לדוגמה, למיליון האמריקנים לערך החיים בדלאוור יש נציגות של שני סנאטורים

בסנאט, שזוהה לזו של קרוב ל-40 מיליון האמריקנים החיים בקליפורניה), קיימים אזורים הנמצאים תחת ריבונות אמריקנית ובהם מיליוני אנשים שאין להם השפעה על הממשל הפדרלי כלל. בפורטוריקו, לדוגמה, חיים יותר מ-3 מיליון אזרחים אמריקנים ללא נציגים בעלי זכות הצבעה בקונגרס או בסנאט, ואין להם כל השפעה על זהות הנשיא. אפשר לטעון כי העובדה שפורטוריקני יכול להגר מרחק של כמעט 2,000 ק"מ לפלורידה וליהנות שם מזכויות אלה בהיותו אזרח אמריקני לכל דבר משפרת את המצב, אולם הגירה דרמטית כזו אינה דרישה זניחה לצורך מימוש הזכות הפוליטית להצביע בבחירות. נושא זה לא מעורר את תושבי פורטוריקו למרי אזרחי ולא מייצר גלי תהודה בעולם, וזאת לא בשל מעמדה או עוצמתה של ארה"ב – אלא מפני שהם נהנים מחירויות הפרט המעוגנות בחוקה האמריקנית, המיסים שלהם לממשל הפדרלי נמוכים לאין שיעור מאלה של אמריקנים אחרים והם יכולים לנהל בעצמם את ענייניהם הפנימיים. כמו כן, איני טוען כי השיטה הפדרלית שבה משקל ההשפעה של מדינות אינו פרופורציונלי לחלוטין לאוכלוסייה שלהן אינה טובה – למען האמת, היא ככל הנראה חיונית לקיומו של האיחוד האמריקני. הנקודה היא שגירעונות בדמוקרטיה אינם בהכרח עדות לקיומו של המצב הגרוע ביותר האפשרי, ולעיתים יכול להיות רציונל בקיום שלהן, גם אם לזמן ממושך, והימנעות מהן היא לא יעד חשוב דיו כדי להצדיק התעלמות מהמציאות.

חשוב להדגיש: זה לא המצב האופטימלי. אכן מוטב היה לו יכולנו להימנע מקיומם של גירעונות בדמוקרטיה, אולם לנוכח האילוצים שתיארנו קודם, ההופכים את החלופות המקובלות למציאות המדינית הקיימת לבלתי מתקבלות על הדעת, לעת עתה זהו הרע במיעוטו מכל בחינה אפשרית. כל עוד תושבי אוטונומיה ערבית יכולים לנהל את ענייניהם הפנימיים בעצמם, לחוקק את חוקיהם, ואינם ממסים על ידי הריבון (כלומר, "אין מיסוי ללא ייצוג") – הרי זה גירעון דמוקרטי שהיקפו מצומצם יחסית, וקיימים חמורים ממנו הדורשים מענה דחוף יותר. כזו היא למשל העובדה שאבו-מאזן, המשפיע על היום-יום של הערבי-הפלסטיני הממוצע הרבה יותר מאשר מדינת ישראל, קיבל את אמון הציבור הפלסטיני בפעם האחרונה בבחירות שהתקיימו בינואר 2005 (לפני כ-16 שנים!). למען האמת, קל לדמיין מה היה מצב חירויות הפרט במדינה פלסטינית לו הייתה קמה, וקשה להאמין שהוא היה טוב יותר ממצב חירויות הפרט של הערבים-הפלסטינים היום.

כמובן, אין זה המניע להחלת הריבונות הישראלית שם או באזורים אחרים הסובלים מבעיות של זכויות אדם. אולם די בכך כדי להבהיר שאין מניעה מוסרית להמשיך את המצב הקיים, בשאיפה לשפרו בעתיד ככל האפשר, ולו על ידי הרחבה הדרגתית של היקף האוטונומיה הערבית ושיפור היבטים מסוימים של חיי תושביה כגון היכולת לנוע תוך חיכוך מינימלי במעברי גבול. בשביל אלה, מדינה פלסטינית אינה הכרח.

דוקינים נמצא בפרטים ה"קטנים"

יש חירות לא מבוטלת באימוץ התובנה שאין הכרח לבחור, ודאי לא כאן ועכשיו, מהמבחר המצומצם של הסדרים מדיניים אלטרנטיביים אשר אינם תואמים את אילוצי המציאות. אם נפסיק להסתכל על המצב כבעיה נקודתית שיש להציע לה פתרון מהיר ומלא, ונכיר בו כמציאות מורכבת שעלינו לשפר בהדרגה, הסיכוי שלנו לעשות כן יגדל פלאים. בניגוד להסדרה מדינית שהכלים להשגתה מוגבלים ומסורבלים – הפרט, ארגונים שונים ואף עיריות וממשלת ישראל יכולים לפעול בדרכים שונות שיחוללו תמורה ולו קטנה לטובה. רבות מהדרכים האלו מוגבלות בחוק ובמדיניות של הרשויות השונות, אך הדבר בר שינוי.

התקדמות לקראת נורמליזציה יכולה להתבטא בשיפור מרכיבים שונים של מרקם החיים המשותפים שלנו עם הערבים-הפלסטינים. ברוח הפילוסופיה היזמית שתיארנו קודם, נבחר להתמקד בפרטים "קטנים" – פרטים שעשויים לחייב השקעה ניכרת של כסף וזמן ואף פיתוח מדיניות חדשה, אך המשאבים או הסיכון הכרוכים בהם זעירים בהשוואה לאלה הנדרשים ליישום של המהלך המדיני המצומצם ביותר.

אפשר לפעול בדרכים רבות ובתחומים רבים, ועל כל אחד מאלה אפשר לכתוב באריכות. במסגרת זו אביא בקצרה דוגמאות אחדות. לצד פירוט ההזדמנות לפעולה בכל תחום, אציין כמה יישומים מוצלחים. היישומים הללו מוכיחים את הערך שיש בפעולות כאלה, ומעודדים להרחיבן או ליישם את לקחייהן במקומות נוספים. המסר אפוא הוא לא כי פעולות כאלה לא מתרחשות היום, אלא כי למרות הפוטנציאל הטמון בהן, הן עדיין מקרי שוליים הן מבחינת היקפן, הן מבחינת תשומת הלב הציבורית שהן מקבלות. אילו היו נפוצות יותר, הייתה השפעתן רבה יותר, והמציאות הייתה מתקרבת לנורמליזציה בפסיעות גדולות יותר. מכיוון שביצוע פעולות אלה נמצא בידיהם של גורמים רבים ולא רק בידי הממשלה, הרי שכל אחד מאיתנו יכול לחולל שינוי.

כלכלה

התלות הכלכלית של הערבים-הפלסטינים בישראל גבוהה מאוד. על פי הערכות, תשלומי המיסים שישראל גובה לטובת הרשות הפלסטינית הם כ-65% מתקציבה,¹³ ו-40% מהכנסות המשק הפלסטיני מקורן במשכורות של פלסטינים שעובדים בישראל.¹⁴ התלות הזו כה גדולה עד שלעיתים מייחסים לה את ההימנעות של הערבים הפלסטינים ביהודה ושומרון מאלימות. הכלכלה הערבית-פלסטינית הנשענת במידה רבה על תרומות (יש שהעריכו אותן ב-17% מהתוצר),¹⁵ המציאות שבה סכומים אדירים מתקציב הרשות מושקעים במימון טרור¹⁶ והאבטלה בקרב צעירים מתחת לגיל 25 המגיעה לשיעורים של כמעט 30% (42% אם מביאים בחשבון גם את עזה) – מקשות מאוד על שינוי המגמה הזו וביטול התלות בישראל.

לפיכך, היכולת של המשק הישראלי לייצר שינוי בחברה הערבית-פלסטינית דרך טיפוח הכלכלה שלה הוא אדיר, ותמורה כזו עשויה להדהד בתחומי חיים רבים. פעולה בתחום זה עשויה לתרום גם לאינטרסים הכלכליים של עסקים ישראליים, לא מתוך ניצול של האוכלוסייה הערבית, אלא מתוך שיתוף פעולה איתה.

אין זה סוד שישראל מצטיינת בפיתוח טכנולוגיה עילית. עבודה בתחום זה כמעט אינה תלויה גיאוגרפיה, ואפילו באילוצים ביטחוניים שונים אפשר לייצר יחסי עבודה פוריים. מדי שנה מסיימים יותר מ-3,000 בוגרים את לימודיהם בחוגים להנדסה וטכנולוגיה במוסדות להשכלה גבוהה ביהודה ושומרון ובעזה.¹⁷ כיום מעסיקות חברות ישראליות רבות תוכניתנים מאוקראינה או מהודו מטעמים כלכליים. אין סיבה שלא יוכלו לעשות זאת עם תוכניתנים בני האוכלוסייה הערבית ביהודה ושומרון.

חברות ישראליות ספורות אף פותחות מרכזים טכנולוגיים בשטחי הרשות הפלסטינית. מלאנוקס, מהגדולות והמובילות שבהן, מעסיקה מהנדסים ערבים-פלסטינים במרכז הפיתוח שלה ברוואבי.¹⁸ מנכ"ל החברה אייל ולדמן העיד כי "נכון שהם מועסקים בעלות נמוכה יחסית, אבל זה מקנה להם שכר גבוה פי כמה מהממוצע שם, והם עובדים טובים. כמו כן, הגיוון הזה מאפשר גמישות עסקית: כשבראש השנה כל העובדים הישראלים היו בחופש וללקוחות שלנו הייתה בעיה – העובדים ברוואבי טיפלו בכול".

אפשרות נוספת היא ליצור חיבור בין ההון סיכון ורשת הקשרים הישראלית הענפה בעולם ההיי-טק לבין יזמות פלסטינית. קרן ההון סיכון JVP שבראשה עומד חה"כ לשעבר אראל מרגלית מובילה פעילות כזו.¹⁹ מרגלית מאמין כי "דווקא היזמים הם אלה שיביאו את השינוי באזור, עוד לפני הפוליטיקאים".

גם בתעשיות המסורתיות קיימים סיפורי הצלחה של שיתוף פעולה בין יהודים לערבים-פלסטינים. דוגמה לכך היא אזור התעשייה בברקן – התיישבות יהודית ביהודה ושומרון. למרות הפיגוע הקטלני באוקטובר 2018 שבו נרצחו קים יחזקאל-לבנגורנד וזיו חג'בי, הנורמה במקום היא עבודה פורייה של ערבים לצד יהודים זה שלושה עשורים.²⁰ לעומת זאת, ניסיונות דומים לשיתוף במפעלים בצד הפלסטיני נכשלו, מכיוון שמשקיעים נרתעים מהסיכון הכרוך בהשקעה בצל אי-ודאות ביטחונית.²¹ יצירת מציאות של ביטחון אישי לעובדים יהודים ונכסים ישראליים בשטח הנמצא בצד הערבי-פלסטיני ביהודה ושומרון, יכולה אפוא להיות יעד שאינו רק בעל ערך רב, אלא גם ריאלי ומקדם חיים מלאים בצוותא.

האדם הוא בראש ובראשונה יצור כלכלי, וחיוק הכלכלה הפלסטינית תוך שיתופי פעולה עם מקבילתה הישראלית, תקדם תמורות חיוביות חשובות. לאוכלוסייה הערבית יהיה הרבה יותר מה להפסיד כתוצאה מהעיסוק בטרור, לא רק ברמה האישית אלא גם ברמת הכלל, שכן כל החרפה במצב הביטחוני מקשה על היכולת

לעשות עסקים. כמו כן, שגשוג יביא למצב שבו התקווה לחיים משותפים תגבר על התקווה לחיסולה של מדינת ישראל. הקשרים העסקיים שייוצרו יוכלו להפוך לקשרים חברתיים, וכוח אדם יצרני יחזק את כלכלת ישראל. אך מעל הכול, הזרמת הון תחזק גורמים פרטיים באוכלוסייה הערבית ביהודה ושומרון, תפחית את תלותה ברשות הפלסטינית ותצמצם את כוחה של הרשות, תהליך שיתרום לדמוקרטיזציה של החברה הערבית. צמצום התלות של האוכלוסייה הערבית-פלסטינית בתרומות יגרום לה להתמקד במה שנכון לה ולשגשוגה. כל אלה להערכת יגבירו באורח דרמטי את הסיכוי לשלום בריקיימא.

חינוך וחברה

אחד הגורמים המרכזיים לכך שצעיר ערבי-פלסטיני גדל למציאות שבה קיים פער גדול בינו לבין החברה היהודית, הוא התשתית האידיאולוגית שעל ברכיה מתחנכים הוא וחבריו במערכת החינוך של הרשות הפלסטינית.

במחקר של מרכז בס"א בנושא, נמצא כי העקרונות המובילים את התוכן לגבי ישראל וישראלים בספרי הלימוד של הרשות הפלסטינית הם: דה-לגיטימציה, דמוניזציה, ואינדוקטרינציה למאבק אלים במקום קריאה לשלום.²² ישראל עצמה "אינה מוכרת כמדינה ריבונית ושמה אינו מופיע על המפה, אלא במקרה אחד שבו היא מוצגת כישות כובשת מאז 1948". כמו כן, העובדה שאין מידע אובייקטיבי נגיש לילדים ולנוער פלסטיניים שיכול היה לאזן את התדמית הנוצרת על ידי מערכת החינוך רק מגבירה את הדמוניזציה של היהודי בעיניהם.

עלינו להכיר בכך שבמהלך התקופה הרגישה ביותר בחייהם של בני החברה הערבית-פלסטינית, הם מוזנים בשנאה כלפינו. אם לא נציג להם אלטרנטיבה לתדמית זו כבר אז, כשיתבגרו ייתכן שכבר יהיה מאוחר מדי. גם אם ממשלת ישראל אינה יכולה להשפיע על תוכנית הלימודים – אמירה שיש לבחון בעיניים ביקורתיות – ממשק בין צעירים ערבים-פלסטיניים לצעירים יהודים יחשוף אותם למציאות שאינה זמינה להם היום. בהתכתבות עם הסעיף הקודם, המשק הישראלי יכול להציע תוכניות הכשרה מקצועית לציבור הערבי ביהודה ושומרון, שיביאו בהמשך גם להתפתחות של הכלכלה.

תוכניות של חילופי סטודנטים ושיתוף פעולה בין תנועות נוער יכולות להוביל לחיכוך בריא בין האוכלוסיות. דוגמה לכך היא תנועת נוער משותפת לישראלים ופלסטינים ושמה "שורשים" שקמה כיוזמה של בני הנוער מתוך שאיפה כנה להיפגש ולהכיר אלה את אלה. המפגשים בתנועה "נערכים פעם בשבועיים למשך שלוש שעות, ומתקיימת בהם פעילות הכוללת עבודה משותפת בחווה, עשייה חברתית, מפגשים עם משפחות שכולות ועיסוק בנושא הזהויות". כמו כן, החניכים יוצאים יחד לטיולים, ואף קיימו התרמת דם משותפת. נער פלסטיני שהשתתף בתוכנית העיד כי: "החלק הכי מעניין

מבחינתי הוא להכיר את התרבות השונה. מתחילים מהבסיס ולאט לאט מתקדמים... למדנו להכיר את משמעות החגים זה של זה. גילינו שיש בהם הרבה מן המשותף".²³

גם בגילים מעט מאוחרים יותר תוכניות דומות יכולות להיות אפקטיביות מאוד. דוגמה לתוכנית כזו היא Our Generation Speaks, המפגישה בין יזמים ישראלים וערבים, ואחרי סינון קפדני שולחת אותם יחד לתוכנית אינקובציה בת שלושה חודשים בבוסטון כדי "ליצור מיזמים ולגבש אמן".²⁴ מעבר לתמיכה ביזמים בשלבים הראשונים של גיבוש מיזם (מטרתה הסטנדרטית של כל תוכנית אינקובציה), מבקשים ב-OGS ליצור "דור יזמי של מנהיגים אשר יעצבו עתיד ישראלי-פלסטיני המושתת על אמן". התוכנית מציעה גם "אחווה" (Fellowship) – קרי, ארגון בוגרים שבעזרתו שומרים חניכי התוכנית על קשר ומסתייעים זה בזה גם לאחר שלושת חודשי הסדנה.

זכויות אדם

די במשפט הפתיחה של דו"ח שפרסם Human Rights Watch כדי להבין את המצוקה הנגרמת מהתנהלותה של הרשות הפלסטינית: "ב-25 השנים מאז שהפלסטינים קיבלו דרגה של שלטון עצמאי על הגדה המערבית ורצועת עזה, הרשויות שלהם מיסדו מנגנונים של דיכוי לריסוק התנגדות – לרבות דרך השימוש בעינויים". מאמר זה מתאר בין השאר את השימוש המוגזם בכוח ובמעצרי שווא של תושבי יהודה ושומרון ועזה עקב התבטאויות של מתנגדים למשטר, ואת האפקט המצנן שהיה להם על חופש הביטוי.²⁵ דו"ח אחר שפורסם ב-2015 הציג נתונים דומים.²⁶

נוסף לטענות על דיכוי האופוזיציה מצד המשטר, קיימים דיווחים על דיכוי של אוכלוסיות שונות ברשות הפלסטינית. אירועים של ארגון להט"ב נאסרו על ידי הרשות הפלסטינית; נציג הרשות אמר כי ירדפו ארגוני להט"ב, וכן נאמר שקיומם "פוגע ומהווה הפרה של האידיאלים והערכים של החברה הפלסטינית".²⁷ אירועים אלימים נגד נוצרים ונגד מוסדות דת נוצריים מתרחשים לא פעם, והטענה היא שהתקשורת הישראלית "מעדיפה לא לדווח על דברים שפוגעים ברשות הפלסטינית" אלא אם כן "זה יהודי שעושה את זה".²⁸

ארגוני זכויות אדם יכולים לחולל שינוי מהותי בתחומים שלמענם קמו אם ימקדו את פעילותם במקומות שבהם הזכויות האלו מופרות. ארגון שרוצה לקדם זכויות להט"בים – אם יצליח לצמצם רדיפת הומוסקסואליים בחברה הערבית-פלסטינית ולו במקצת – יועיל הרבה יותר מאשר אם יתעסק בגינוי של אמירה אומללה כזו או אחרת של הרב רפי פרץ. התקשורת הישראלית יכולה להציף עוולות קשות ולהעלות נושאים אלה לסדר היום הציבורי, ליצור את השקיפות הנדרשת לאוכלוסיות המוחלשות, לחולל שינוי אמיתי בדעת הקהל, ולשמש כלי מרכזי בהוכחה לפלסטינים כי יש שותפות גורל בינינו.

דוגמה אחת לפעילות כזו היא 52 עדויות של קורבנות עינויים שיוצגו על ידי מכון ירושלים לצדק, ושופט בית המשפט המחוזי פסק להם 14 מיליון שקל פיצויים ו-1.5 מיליון שקל הוצאות משפט.²⁹ עדויות אלה אף מיועדות להצגה בבית המשפט הבינלאומי בהאג.³⁰

איני תמים וברור לי כי פעולות אלה דורשות אומץ והשקעה גדולה לאין ערוך ממלחמה למען זכויות בישראל שהסטנדרטים בה הם של דמוקרטיה מערבית ליברלית. אך האם לא זו בדיוק הסיבה להפנות את תשומת הלב דווקא לצד השני של כביש שש?

פיתוח קשרים עם מנהיגות מתונה

הגורמים באוכלוסייה הערבית-פלסטינית שיפעלו עימנו בתחומים שהזכרתי יהיו מן הסתם אלה שרווחת האוכלוסייה חשובה בעיניהם יותר מאשר מלחמה פוליטית בישראל. לפיכך, כתוצאה מהפעולות הללו עשויה להתפתח מערכת קשרים עם מנהיגות פלסטינית מתונה הפועלת לקידום האינטרסים של אנשיה בתחומים אלו ובתחומים נוספים כגון בריאות, תחבורה, רווחה וכו'. מערכת קשרים זו יכולה לשמש בסיס עתידי לשלום של אמת.

ניכר כיום כי עתיד של דו-קיום ושותפות גורל לא יוכל להתקיים כל עוד הציבור הערבי-פלסטיני מונהג על ידי פת"ח או חמאס. צמיחת דור מנהיגות ששואף לנורמליזציה שאנו מייחלים לה הכרחית לטיפוח עתיד זה. דור כזה של מנהיגים יכול לצמוח, והוכחה לכך אפשר לראות במפגשים כמו זה שהתקיים בין מנהיגים פלסטינים מקומיים לראש המועצה האזורית שומרון יוסי דגן בסוכה שלו.³¹ במהלך המפגש, כך דווח, "שני הצדדים שוחחו על פיתוח אלטרנטיבות חדשות ליצירת דו-קיום אזורי בין המתיישבים". יצוין כי דגן התארח אצלם גם הוא, בסעודת אֶפְטָאר בחודש הרמדאן בחברון.

בין הנוכחים בפגישה זו היה השייח' אבו חליל אל-תמימי מרמאללה, שאף השתתף במשלחת לקונגרס האמריקני דווקא מטעם המועצה האזורית שומרון.³² אם השם הזה לא נשמע לכם מוכר, אל תרגישו רע. מנהיגים מסוגו של תמימי מקבלים מעט מאוד מקום בציבוריות הישראלית, אם בכלל. שינוי מצב זה יכול להיות יעד ברה-השגה לתקשורת הישראלית, ודאי לזו המזדהה עם סדר היום של המחנה הלאומי.

מחיקת "הקו הירוק"

הקיבוע בתודעה של קווי שביתת הנשק שנקבעו ב-1949 ומכונים מאז מלחמת ששת הימים "גבולות 67" (כדי להשכיח את העובדה שזוהו תיחום שנקבע אחרי מלחמת העצמאות שבה נאלצה ישראל, שאך קמה, להגן על קיומה מפני צבאות ערב) וה"קו הירוק" – הוא אחד הכלים החשובים ביותר שבו משתמשים חסידי ה"פתרון" כדי לכפות אותו על כולנו עוד בטרם בחנו כראוי את הבעיה. עלינו לשבור את הפרדיגמה הזו.

ה"סטארט-אפים" המקוריים בתחום המדיני הם היישובים שקמו ביהודה ושומרון ובעזה לאחר שחרורם במלחמת ששת הימים. מאז היווסדה, פעלה ההתיישבות היהודית ביו"ש ובעזה בצורה טקטית לאור חזון גדול. בניגוד לגורסים כי יש לחכות להסדרה מדינית רחבה ומלאה, המתיישבים האמינו תמיד כי יש לבצע כל פעולה אפשרית לקידום הגשמת חזון יישוב ארץ ישראל. חיזוק ההתיישבות וביצוע פעולות של החלת ריבונות כיום נובעים מאותו עיקרון.

התוצאות של המפעל המפואר הזה, גם אחרי הגירוש מגוש קטיף, מפעימות. מעבר למימוש זכותנו ההיסטורית והחוקית³³ על ארץ ישראל, וקרבה פיזית לאתרים שהם נכסי צאן ברזל של התרבות היהודית ומייצגים את הכמיהה של עם ישראל לריבונות על ארצו – ההתיישבות היהודית מעודדת מציאות של דו-קיום במקביל לביצור ביטחונה של ישראל. מכיוון שנוכחנו כי פינוי יהודים או ערבים מבתיים אינו צעד מקדים הגיוני להסדר שלום כלשהו, נוכחות יהודית ביהודה ושומרון היא לכל הפחות נייר לקמוס לכוונותיה של מדינה פלסטינית. אם יידרש גירוש יהודים כתנאי מקדים – הרי מדובר במדינת טרור, והנוכחות היהודית היא שמונעת את הקמתה. נוכחות יהודית ביהודה ושומרון "כופה" דו-קיום שבלעדיו, בלי כל קשר למבנה המדיני אשר יתכונן, לא יתאפשר שלום.

לפעמים צריך לגימה ארוכה של מים

התחלתי את כתיבת המאמר הזה בנובמבר 2019. קשה לתאר עד כמה האירועים שהתרחשו במקביל לכתיבתו, עריכתו והמתנה לפרסומו, טיפחו בי את התחושה כי הגיע זמנו. לא אגזים אם אומר שבזמן ששמעתי את דברי ראש הממשלה נתניהו והנשיא טראמפ בהציגם את "עסקת המאה" הרגשתי כפי שוודאי היו מרגישים היוצרים של 'גברים בשחור' אם בזמן הפקת הסרט היו מתפרסמות ברחבי העולם ידיעות אמת על סוכנות מחתרתית המנהלת יחסים דיפלומטיים בני עשרות שנים עם יצורים מהחלל החיצון שרבים מהם שוהים בחשאי בכדור הארץ. תחושה זו הלכה והתעצמה עם פרסום הפרטים של הסכמי אברהם ולאחריהם התמונות של תוצרת חקלאית ישראלית שנמכרת בגאווה בשווקי אבו-דאבי וישראלים שמתחרים ביניהם מי יהיה הראשון שבצל המגפה הבינלאומית יסתער על היעדים התיירותיים החדשים שנפתחו באזור המפרץ הפרסי.

עסקת המאה של טראמפ, אם היא תמצא את דרכה אל השולחן כבסיס לדיון ואם תישאר לעד מאובנת בנוף יחסי ארה"ב והמזרח התיכון, הציגה שינוי פרדיגמה שאין להרפות ממנו בלי קשר לזהות האדם היושב בבית הלבן. את השורות הבאות אין לקרוא כהספד לתוכנית אלא כניסיון להנציח את העקרונות שעליהם הושתתה כחלק מבסיס לשיח חדש בנושא.

הציניקנים בין הפרשנים השוו את המפה שפורסמה כחלק מ"עסקת המאה" לזו של הסכמי אוסלו כראיה למרחק הזניח הקיים ביניהן לטענתם, אולם דבר לא יכול להיות רחוק יותר מהאמת. אף ש"עסקת המאה" הציגה את האפשרות להקמתה של מדינה פלסטינית, הייתה זו הצעה השונה בגישה מכל אלה שקדמו לה. לשמוע את נשיא ארה"ב מדבר על כך שירושלים של היום אינה כבושה אלא "משוחררת",³⁴ ולקרוא הצעה אמריקנית המזכירה את הפליטים היהודים שגורשו מארצות ערב³⁵ בנשימה אחת עם הפליטים הערבים-פלסטינים שנמלטו בזמן מלחמת העצמאות, היו ללא ספק משב רוח רענן. גם ההצעה שהמדינה הפלסטינית תהיה מפורזת לחלוטין,³⁶ שישראל תשלוט במרחב האווירי³⁷ ושכניסתם של פליטים ערבים-פלסטינים למדינה פלסטינית תוגבל בהסדרי ביטחון שיסוכמו עם ישראל,³⁸ היו עדות להסתכלות כנה ועניינית בצרכים של מדינת ישראל ואילו המציאות. ועדיין לא הגענו לפרט המעניין ביותר בתוכנית.

אם מנתחים את רוח התוכנית על בסיס הפילוסופיה שתוארו לעיל, הרי שהיא ההפך הגמור מהתוכנית שראינו עד כה. הגישה היזמית שתוארו במאמר זה מעודדת פעולות טקטיות קטנות לאורו של חזון שיכול להיות גם אדיר ממדים. ייתכן שהחזון מאחורי פייסבוק כבר בהיווסדה היה קישוריות חברתית דיגיטלית עשירה בפונקציות של כל בני האדם, אולם היא התחילה מההישג הצנוע של פלטפורמה בעלת יכולות ספורות המיועדת בלעדית לסטודנטים בהרווארד. המילה "חזון" הודגשה ב"עסקת המאה" כבר בשמה (A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People) והופיעה לאורך כל המסמך שתואר אותה לא פחות מ-121 פעמים. אף שכותבי התוכנית מכירים בכך שמדובר בחזון, הצעדים המוצעים בה מבוססים על תשתית עובדתית ועל הערכים שלאורם נכתבה. כאן טמון ההבדל. אם בהצעות שקדמו לה, הייתה המדינה הפלסטינית צעד לביצוע לשם השגה של חזון מפוקפק של דו-קיום, את "עסקת המאה" אפשר לפרש כסדרה של תמורות שיביאו לשיפור של המציאות, ואחריהן ייתכן כי יתאפשר מימוש חזון שמדינה פלסטינית תהיה חלק ממנו, וגם זה בתנאים שתוארו קודם ובמגבלות נוספות.

התוכנית הכירה בצורה מפוכחת בחשיבות האלמנט הכלכלי ושגשוגם של בני האדם החיים באזור למען שלום בר-קיימא. היא הכירה בחשיבות שיש לזכויות אדם וכן בכך שטרנספר בכוח של אוכלוסייה יהודית או ערבית כדי לייצר סרגציה גזעית, הוא אנטיזה לדו-קיום ולא מהלך המבשר על בואו של השלום.³⁹ כמו כן, כראיה לכך שבכל הנוגע למעמדם המדיני של הפלסטינים מדובר בחזון שפרטיו אינם חקוקים בסלע, אפילו המונח "ריבונות" הוגדר בתוכנית כ"אמורפי", ואף מצוין בה כי החשיבה עליו כמונח סטטי הייתה אבן נגף בתהליך המשא ומתן בעבר. לפי הגדרות התוכנית, החלת "ריבונות" היא משנית וקודמים לה "היבטים אופרטיביים ופרגמטיים

המשפיעים על הביטחון והשגשוג".⁴⁰ אפשר לא להסכים עם התוכנית או עם פרטיה, אך אי-אפשר שלא להעריך את המתודה שלאורה נכתבה.

ואם "עסקת המאה" הייתה דוגמה מרעננת לבחינה אמיצה וכנה של המציאות כבסיס איכותי להתקדמות לקראת מציאות טובה יותר, הסכמי אברהם ותהליכי הנורמליזציה עם המדינות הערביות שבאו בעקבותיהם הם תזכורת למהותו של שלום שאליו ראוי לשאוף. במשך עשרות שנים סיפרו לנו שהסדרה מדינית עם הערבים-פלסטינים היא תנאי הכרחי ליחסים תקינים בין ישראל לעולם הערבי. בפורום סבן של 2016, בקטע שהתפרסם לאחרונה, אמר ג'ון קרי נחרצות כי לא יהיה שום "שלום נפרד" בין ישראל לבין העולם הערבי לפני שתוסדר מערכת היחסים עם הערבים-פלסטינים. לאפשרות שהעולם הערבי השתנה ואפשר להגיע איתו להבנות לפני ההתנהלות מול הערבים-פלסטינים ענה: "לא, לא, לא, לא ו-לא".⁴¹ לא מפתיע כי השאלה שהציג קרי לפורום הישראלי-אמריקני מיד לאחר מכן הייתה: "האם יהיה המשך יישום של מדיניות ההתנחלות או האם תהיה הפרדה ויצירתן של שתי מדינות?"

הסכמי אברהם ותהליכי הנורמליזציה שעדיין מתרגשים עלינו מול העולם הערבי הם תוצר ישיר של זהות אינטרסים בין ישראל לבין העולם הסוני המתון. זהו שלום שנוצר מתוך עוצמתה של ישראל, לא מחולשתה, ומתוך הכרה בכך שלמערכת יחסים גלויה עם ישראל יש יתרונות – אם בהתמודדות עם אתגרים ביטחוניים כמו האיום האיראני, אם בסחר ובכלכלה ואם בחיזוק היחסים הדיפלומטיים עם בת בריתה, ארה"ב.

זהו שלום אמיתי שבו המסמך בן העמודים הספורים שעליו חתמו המנהיגים אינו הגורם לשינוי המציאות, אלא עדות למציאות של שני העמים הרוחשים הערכה וכבוד זה לזה. החום שבו מתקבלים ישראלים בדובאי והמהירות שבה הם נוהרים לשם היא העדות הטובה ביותר לכך. האם אפשר להעלות על הדעת פיסת נייר שבימים כתיקונם תביא לכך שמבקרים ישראלים יתקבלו באהדה ובביטחון דומים בג'נין או ביריחו? פיסת נייר שאינה עדות לקירוב לבבות אמיתי ושאיפה כנה להכיר זה בזה ולפעול יחד למען עתיד שבו ילך הקשר ויתעצם – היא חסרת כל ערך. זה נכון כשהמרחק בין הצדדים עולה על 2,600 קילומטרים וזה נכון שבעתיים כשהמרחק הוא קילומטרים ספורים.

אף שהיה מרגש לשמוע אנשים שבשגרה מעודדים נסיגות כואבות, מקוננים על כך שישראל ויתרה זמנית על החלת ריבונות ביהודה ושומרון (רעיון שאפילו בימים הראשונים של 2020 נראה כפנטזיה רחוקה), ובניגוד למה שאפשר להבין מחומרת הסבר בשיח על מכירת מטוסי ה-F-35 של ארה"ב לאיחוד האמירויות מצד אנשים שלא היו חולמים לגנות את הסכם השלום עם ירדן שאחריו הסכימה ארה"ב למכור לממלכה ההאשמית מטוסי F-16 – הסכמי השלום הללו התכוננו ללא ויתורים של ממש מצידה של ישראל.

שלום זה התאפשר דווקא ברגע שבו משקולת ההסדרה המדינית התיאורטית מול הערבים-פלסטינים איבדה מכובדה. למעשה, למרות האזכור הלקוני בהסכמי אברהם לסוגית ה"סכסוך", מדינה פלסטינית לא מוזכרת בהם.⁴² ייתכן אפוא שהסדרה תיאורטית זו לא רק שלא נדרשה כמסד ליחסים עם העולם הערבי, אלא אף עיכבה שלום שרק חיכה לפרוץ ברגע שהאילוץ הזה יתפוגג. לפיכך, ייתכן כי גישתו של קרי ודומיו שדחפו להסדרה מדינית הייתה יותר בגדר נבואה המגשימה את עצמה מאשר אבחנה אובייקטיבית מעוגנת במציאות. באורח פלא כמעט, ברגע שהממשל האמריקני חדל לראות במדינה הפלסטינית הכרח, אלא מציאות אפשרית כשתהיה נורמליזציה – הגישה לעולם הערבי נעשתה קלה יותר. אם אנחנו שואפים להגיע למציאות בת-קיימא עם האוכלוסייה הערבית ביהודה ושומרון, אנחנו יכולים ללמוד מכך לא מעט.

לפני שראש הממשלה נתניהו החל את דבריו במעמד הצגת "עסקת המאה", הוא הכריז בעודו לוגם מכוס מים: "במזרח התיכון, אנו שותים מים לפני מסע ארוך". טוב נעשה אם נבין כי המסע לעבר חיים של שלום לצד הערבים-הפלסטינים בתוואי השטח הקטנטן שבין הירדן לים הוא אכן דרך ארוכה שאנחנו צריכים לנהל יום אחרי יום. דרך שאי-אפשר לקצר באמצעות חומות או הסכמים אשר לכאורה, ורק לכאורה, מייצרים בינינו הפרדה. למרבה האירוניה, העובדה שהערבים-הפלסטינים אינם מגיעים מהחלל החיצון ואינם נמצאים בחלל החיצון אלא במרחק קילומטרים ספורים מערים ישראליות כמו כפר סבא או מודיעין, היא תובנה מרעישת לא פחות מחשיפתו של קשר אנושי-חייוני לחלק גדול מהציבור הישראלי. אם בעשור האחרון ההתעסקות ב"חיים עצמם" גולה את הבכורה מהנושא המדיני בשיח הפוליטי, בעשור הקרוב, התעסקות פרקטית בנושאים המרכיבים את ה"חיים עצמם" המשותפים לנו ולערבים-הפלסטינים יכולה להיות המסד שעליו הסוגייה המדינית תקבל סוף סוף את ההתייחסות שהיא ראויה לה.

חלקנו מעדיפים לנהל דיונים בעלמא על פנטזיות מדיניות, שלפעמים גוררים פעולות כואבות, מכיוון שכפי שיעיד כל יזם, הכרה חסרת פשרות במציאות ופעילות עיקשת לשנותה הן קשות. בניגוד לאיש מכירות המשווק אשליות, מי שבאמת מדבר על שינוי של המציאות לטובה לא יכול להבטיח דבר מלבד דם, יזע ודמעות. אולם בקצה המנהרה הארוכה שלפנינו נמצאת נורמליזציה שתאפשר דו-קיום אמיתי. נורמליזציה שכזו, גם אם נתנהל נכון, ייתכן שתגיע רק אחרי דור או שניים, קרי, בעוד 25 או אפילו 50 שנים מהיום. אולם לכשתגיע, נוכל להסתכל על המצב בשטח – על נתונים סוציולוגיים וכלכליים, על נורמות חברתיות וגם על המצב הדמוגרפי שכיום אפשר רק לנחש – ולקבוע מה יהיה המבנה המדיני שאליו אנו שואפים ציונית, מוסרית וחברתית. מבנה מדיני נכון אשר מעל הכול יהלום את המציאות.

האחריות ליצירת המציאות הזו נמצאת בידינו, בין שנרצה בה ובין שנמשיך לנסות להדוף אותה לידי הממשלה ולתלות תקוות בהסכם שיגאל אותנו מכל צרותינו. השיח

הציבורי והעשייה שלנו כחברה בנושא זה צריכים להתבסס על פעולות יומיומיות, שבועיות, שנתיות ועד לתוכניות חומש. פעולות קטנות שייתכן שמרביתן ייכשלו כישלון חרוץ, ופעולות גדולות יותר המבוססות על אלה שהצליחו. כדי להביא את תפיסת המדינה הפלסטינית שקיבלה מעמד של מונופול בשוק הרעיונות בעשורים האחרונים לקבורת החמור הראויה לה, לא צריך להילחם בה אלא רק להוריד אותה מסדר היום ולעסוק במציאות.

אבקש לסיים בהדגשה של אבחנה אחת שאם תישאר איתכם בתום הקריאה, אני את שלי עשיתי: אימוץ הגישה המוצגת במאמר זה נגיש לכולם – לכל אדם, לכל חברה עסקית, לכל מלכ"ר, לכל עירייה וגם לממשלת ישראל. חברות במשק יכולות להעסיק ערבים-פלסטינים; יזמים חברתיים יכולים לייצר מפגשים בין בני נוער יהודים וערבים; ארגוני זכויות אדם יכולים לפעול נגד הפרות זכויות המתרחשות ברשות הפלסטינית; ועיתונאות חוקרת יכולה להציף לתודעה את מה ומי שראוי שהציבור בישראל יכיר ביהודה ושומרון – כל אלה ללא אישור או יוזמה של הממשלה. אלה הן כמובן רק כמה דוגמאות. התחומים השונים המתגבשים למרקם החיים ואפשרויות הפעולה בהם אינם מוגבלים. אם נדרש סיוע של הממשלה או אפילו שינוי של חוק או מדיניות, אפשר לפעול בצורה ממוקדת כדי להשיגם – וזה יעד ריאלי הרבה יותר מאשר כינון של מהלך מדיני. הממשלה יכולה להעניק תמריצים לפעילות כזו או אחרת אם תאמץ אותה כמדיניות, אך תמריץ כזה אינו תנאי מקדים לשינוי דפוס החשיבה של כולנו וליצירת פעולה בכיוון הזה. המפתח הוא ההבנה שיעדים קטנים ואפקטיביים לאור חזון של דו-קיום עדיפים על המשך השיתוק הרעיוני שבו אנו נמצאים, ועלינו לדאוג שהשיח הציבורי ייסוב סביב המציאות ולא סביב הסדרים מדיניים פיקטיביים הפוטרם אותנו מאחריות אישית למצב.

הפעולות שתיארת במאמר זה המתרחשות כיום, גם המצליחות ביותר בהן, גורמות לרוב לתחושה של החמצה הרבה יותר מאשר לתחושה של סיפוק, מכיוון שהן בגדר היוצא מן הכלל המעיד בעיקר על ערוותו של הכלל, והגיע הזמן לשנות זאת. הגיע הזמן שאת התהייה שלנו כחברה לגבי עתידה של הריבונות הערבית-פלסטינית יחליף עיסוק בדרך שבה אנחנו יכולים לשפר את מערכת היחסים בין החברות שלנו, ואת השאלה על המבנה המדיני שיש לבנות סביב המציאות הזו נסכים לפתור כשתבשיל העת.

ולמתעקשים לדעת כבר עכשיו האם המציאות בסוף הדרך תכלול או לא תכלול מדינה פלסטינית, עלינו לענות בנימוס כמו מייק פומפאו: "תצטרכו לחכות ולראות".

- העובדים בישראל, היקפי אבטלת הצעירים ביו"ש ובעזה וייחוס ההימנעות מאלימות.
15. אורי רדלר, "המצאה ושמה הכלכלה הפלסטינית", *מידה*, 21.9.2016.
16. יוסי קופרוסר, "550 מיל' משכורות למחבלים, 619 מיל' למשפחות ה'שהידים': תקציב הרש"פ נחשף", *מידה*, 13.12.2018.
17. דודו סלמה, "בין תל-אביב לרוואבי: הפספוס הגדול של ההייטק הישראלי", *גלובס*, 6.2.2018.
18. אלירן רובין, "מנהלים בהיי-טק, תהיו וולדמנים – תבחנו העסקת פלסטינים", *דה מרקר*, 13.3.2019.
19. אליאור לוי, "ביקור עם הישראלים שעוזרים להיי-טק בעיר הפלסטינית", *Ynet*, 11.12.2017.
20. יעל אלנתן ויונתן קירשנבאום, "הפוליטיקה מחוץ לגדר – אזור התעשייה ברקן: למרות הפיגוע הטראומטי, הכלכלה מנצחת את הסכסוך", *דבר*, 12.10.2018.
21. דני רובינשטיין, "הכלכלה הפלסטינית: השינוף באזורי התעשייה נכשל", *כלכליסט*, 11.8.2016.
22. ארנון גרויס ורוני שקד, "ספרי הלימוד של הרשות הפלסטינית, ההתייחסות ליהודים, לישראל ולשלוש", *רמת גן: אוניברסיטת בראילן*, מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים, דצמבר 2017.
23. ראו מוש פוטר, "שורשים: כשבני נוער יהודים ופלסטינים מבקשים להיפגש", *אתר המרכז האקדמי שלם*, 31.5.2018.
24. <https://www.ogspeaks.com>
25. "Two Authorities, One Way, Zero", *Dissent*, *אתר Human Rights Watch*, 23.10.2018.
26. "דר"ח: מצב זכויות האדם ברשות הפלסטינית - החמור ביותר בשנים האחרונות", *Ynet*, 12.5.2015.
27. Isabel Kershner and Mohammed Najib, "Palestinian Authority Bans Activities by Gay Rights Group", *The New York Times*, 19.8.2019, וכן אלכסנדרה לוקש וניר (שוקו) כהן, "המשטרה הפלסטינית נגד להט"ב: 'נרדוף אותם'", *Ynet*, 22.8.2019.
28. שמעון כהן, "שתיקה סביב רדיפת הנוצרים ברשות הפלסטינית", *אתר ערוץ 7*, 27.5.2019.
29. 52 עדויות קשות של אורחים פלסטינים, אתר מכון ירושלים לצדק.
30. Ariel Kahana, "Testimonies of Palestinians tortured by PA to be shown at The Hague",
1. המאמר Lean Startup: a comprehensive historical review סוקר את ההיסטוריה הספרותית בנושא: https://www.researchgate.net/publication/326960493_Lean_Startup_a_comprehensive_historical_review
2. IVC Research Center, Israeli Startup Success Report 1999-2014. מחקר של IVC הראה כי רק 4 מכל 100 סטארט-אפים מצליחים, ופחות מ-9% מהמיזמים שקיבלו מימון ממשקיעים הוכיחו את עצמם כמצליחים.
3. "RSA Security רוכשת את סאיטה תמורת 145 מיליון דולר במזומן", *דה מרקר*, 5.12.2005.
4. ענבל אורפז, "נפתלי בנט ירוויח מיליוני דולרים ממכירת סולטור", *דה מרקר*, 23.1.2014, זמין במרשתת.
5. נפתלי בנט, אקזיט: תובנות, טעויות ולקחים של מנכ"ל סטארט-אפ ישראלי, עמ' 14, <https://www.haaretz.co.il/hasite/images/exit-bennett.pdf>
6. נפתלי בנט, "תכנית ההרגעה – עושים מה שטוב לישראל", YouTube. בנט הציע סיפוח של שטחי C ויצירת רצף תחבורתי לפלסטינים.
7. יונית לוי, "דיאיון עם מזכיר המדינה האמריקני", *Mako-N12*, 21.3.2019, מהדקה ה-2:36.
8. אורי גוי ומיכאל פואה, הדר"ח: תהליך אוסלו – כמה זה עולה לנו? תנועת מנהיגות יהודית, 2014, זמין במרשתת. בעמ' 16 מנותחות העלויות השונות של הסכמי אוסלו, ומוערך כי אחריהם הייתה עלייה של פי 3 בנרצחי הטרור – 1159 נרצחים בין 1994 ל-2012
9. ראו לדוגמה את נאומה של זהבה גלאון יו"ר מר"צ בכנס הבינלאומי השנתי ה-11, בינואר 2018, באתר המכון למחקרי ביטחון לאומי, שם אמרה כי "הפתרון היחיד האפשרי הוא פתרון שתי המדינות".
10. תומס סואל, המרדף אחר צדק קוסמי, מאנגלית: יאיר לוינשטיין, תל-אביב: סלע מאיר ושיבולת, 2019, עמ' 130.
11. יורם אטינגר, "הנתונים מוכיחים: אין שום 'פצצת זמן דמוגרפית' ערבית", *אתר מידה*, 8.5.2018.
12. "דה"מ תנניהו: הדרישה של הפלסטינים והעולם לגירוש יהודים היא טיהור אתני", YouTube.
13. גיא אלסטר, "הבנק העולמי מזהיר: הכלכלה הפלסטינית על סף קריסה", *וואלה!*, 17.4.2019.
14. דני זקן, "ההתקוממות שלא הייתה – התלות בישראל חסמה את האינתיפאדה", *גלובס*, 30.12.2017, ממחקר זה לקוחים נתוני הכנסות המשק הפלסטיני ממשכורות

36. שם, עמ' 22.
37. שם, עמ' 3.
38. שם, עמ' 33.
39. שם, עמ' 8.
40. שם, עמ' 9.
41. הציטוט המדויק של קרי נמצא באתר מחלקת המדינה האמריקנית בהקלטה מדקה 14:08 ובטקסט הריאיון. <https://2009.state.gov/secretary/remarks/2016/12/264824.htm>
42. הסכמי אברהם באתר הבית הלבן, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2020/09/ABRAHAM-ACCORDS-PEACE-AGREEMENT.pdf>
- Israel hayom Site*, 23.6.2019
31. "מפגש יוצא דופן: מנהיגים פלסטינים בסוכה בשומרון", אתר סרוגים, 16.10.2019.
32. יוסף ארנפלד, "בעזרת השייח", אתר ערוץ 7, 14.3.2019.
33. המעוגנת בהצהרת סן-דמו ועוד, וכפי שהכירה לאחרונה גם ארה"ב. ניצן קידר, "ארה"ב הכריזה: ההתנחלויות חוקיות", אתר ערוץ 7, 18.11.2019.
34. ניתן לצפות בהצהרת ראש הממשלה נתניהו והנשיא טראמפ מ-28.1.2020 ב־YouTube. דברי טראמפ בנוגע לירושלים שאליהם התייחסתי מתחילים בדקה 40:56 ודברי נתניהו בדקה 46:00.
35. "עסקת המאה" באתר הבית הלבן, Peace to Prosperity, A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People, עמ' 9.